

Porodica

U središtu naše porodične geneze leži mit o kontrabasu. Tokom Drugog svetskog rata on je Ocu više puta spasao život, pri čemu su tetke pričale o broju četiri, a teče su bile skeptične i prema trojki, dok je Stari Otac ponekad, kada je bio dobre volje, pričao čak i o broju pet. Na kraju krajeva, svejedno je. Za kamen temeljac mitološke strukture dovoljan je već jedan primer – i činjenica je da bez kontrabasa ne bi bilo ni Prve, ni Druge, ni Treće, ni Četvrte, a posledično ni sledeće generacije. Izbrisati kontrabas, u našem slučaju znači izbrisati porodicu. Tu priču su tetke slušale od malih nogu i prilježno i dosledno je prenosile na nas, sledeću generaciju.

Posle rata kontrabas je sačuvao svoje mesto, kao nešto između totema i anđela čuvara. U detinjstvu bi im Otac zasvirao na toj čudnoj spravi, koju su tetke doživljavale kao nekakvu domaću kravu, samo onda kada je bio dobre volje i kada je hteo da im priredi nešto lepo. Inače, on to ni ne zna, govorila im je Mama. U imaginaciji tetaka kontrabas je predstavljao nešto toplo, lepo i bezbedno, i zato je razumljivo da se oko njega ispleo glavni porodični ritual tokom godine.

Prvi maj je, u stvari, bio neka vrsta porodičnog Božića, a ponoćnica prvomajski koncert pleh orkestra. Tetke, navodno, od detinjstva nisu propustile nijedan. Mama bi ih na taj dan uvek lepo obukla, govorila je

kako Ocu lepo stoji uniforma, i tog dana se Otac i Mama nijednom ne bi posvađali. Tako je bilo i u naše vreme, kada se šira porodica svake godine okupljala u našem stanu pre nego što bi se uputila na hodočašće u Grad. Tog dana bi sve svađe bile zaboravljene, ako ne i oproštene, i u porodici bi zavladao nekakav olimpijski duh. Sve do 1. maja 1986, kada je tetke, nasred trga na kojem nas je opkolilo na stotine prezrivyh pogleda, počela da hvata panika. Bilo je sasvim iracionalno. Punih deset minuta su se gledale i zamahivale frizurama, kao paralizovane slušale psovanje teča, ali da se pokrenu nisu mogle. Tokom te desetominutne agonije ulovio sam starog Oca kako stoji kraj bine. Bio je obučen u uniformu i na licu je imao onaj dobar, stari, zajebantski smešak. Podjebavao je, izgleda, trubača, koji se stojeći kraj njega neprestano okretao, kao da nešto traži. To je jedna od poslednjih slika starog Oca, onakvog kakvog sam poznao pre nego što je stigla vest da u posetu dolazi tetka iz Belgije.

Ranije nije smrdelo, Četvrta je maramicu, psujući teče, vratila na nos. Da, da! Gornjim putem si došla, siknuo je Stari koji je samo čekao, ovde već tri dana smrdi! Daj, smiri se, utišala ga je Treća. Seme sumnje bilo je posejano, ali to nije bilo dovoljno za prekidanje porodičnog prvomajskog obreda. Tetke su povukle porodičnu kompoziciju dalje, opet smo zastali za uglom. Po čitavom dvorištu bile su prostrte novine, pocepane kartonske kutije i stari čaršafi. Ljudi su masovno sušili i obrezivali krompir. Eto vam! opet se javio Stari. Tetke su se nesigurno pogledale i činilo mi se već, ili sam se samo na-

dao, da smo načinili korak unazad, kada je Druga odlučno povukla i porodica je poput dobro uvežbanog orkestra prošla kraj prve zgrade ka Gradu. Tog trenutka sam tek uspeo da sagledam dimenzije problema.

Dok su tokom aprilske kiše 1986. tetke u našoj kuhinji analizirale operativni aspekt posete, teče su zasele na telefone. Krompir starog Oca, sa kojim se vratio u porodicu, po porodičnim podrumima je, naime, počeo da mekša i da se u sledećem koraku pretvara u braonkastobeli penušavi želatin koji je ispuštao neopisivi smrad. Bio je grozniji od crkotine na letnjem suncu i od fekalija u kanalizacijskom jarku pod zgradom, oštrij od sumpora i ostalih dostupnih vonjeva. Stari je sa tečama svakog dana raspravljao o rastopljenom zapenušalom krompirovom želatinu koji je natopio drvene police i odmah prodirao, odnosno lepio se za svaku podlogu koja bi došla u dodir sa njim, o tome dokle se u kojoj od zgrada i kuća već oseća smrad, i o raznim praškovima i bapskim receptima koji bi mogli da izleče bolestan krompir. Starog Oca i mene je bukvalno ignorisao, iako smo razgovarali sedeći iza njegovih leđa. Razumljivo. Bio je besan na oboje.

Toliko je bio besan jer je bio uveren da sam starog Oca ja doveo u gajbu da bih se nekako i od nečega zaštitio. Još više ga je razbesnelo to što me Treća nije pustila sa njim u podrum da mu pomognem u borbi sa krompirom. Pa nije dete, rekla je Druga, iza špijunke. Nego šta je, odgovorila je Treća, kada se Stari naljutio na nju i rekao da stari Otac neće krepiti ako pola sata bude sam u dnevnoj sobi. Ali stvarno ne mogu da zamislim Oca samog na kauču, Četvrta se složila sa Trećom. Znaš šta,

rekla je Druga, ali poslednja je bila reč Treće. Ta dvonedeljna priča o truljenju krompira dosegla je vrhunac dva, tri dana pred 1. maj, kada su Starog u podrumu napali susedi koji su imali iste probleme. Vrata dnevne sobe su se otvorila s treskom. Stari je bio sasvim izbezumljen. A u kurac, đavoli prokleti! zagrmeo je, a onda su se vrata s treskom zatvorila.

Teško je objasniti kako je porodica, uprkos svim usputnim znakovima koje smo sretali praktično na svakom koraku, i uprkos tome što su se teče dve nedelje bavile samo tim, uspela da stigne u grad. Kraj puta su se redale kante za smeće koje zbog uklanjanja posledica poplava nisu uspeli da isprazne i koje su bile pune tog u kašu pretvorenog gnusa, smrdelo je sa đubriva, sa vrtova, balkona, iz garaža, sluzasti, u tečnost pretvoren krompir ležao je u zamašćenim kanalima kraj puta, smrdelo je kroz otvorene prozore na kućama... Kada smo stigli do dna i kada se put izravnao, učinilo mi se da na ljudima smrdi odeća, kosa, čak i koža. Vazduh je bio nepomičan, jer kotlina ne zna za vetar. Više nije bilo nikakve sumnje da je smrad sveprisutan i da je deo svečane kulise. Međutim, tetke ni smrad nije mogao da zaustavi. Zaustavili su ih tek pogledi koji su sa svih strana počeli da nas streljaju. Tada smo već bili usred mase, dobrih pedeset metara od svečane pozornice. Prekasno.

Kada smo konačno počeli da se sklanjamo, brzinu je diktirala Nulta svojim proširenim venama. Bio je to čudan osećaj, kada je masa pred nama počela da se razmiče i kada je počeo da se oblikuje špalir. Po nama nisu pljuštali udarci, ali zato su padale primedbe o prženom krompiru, pireu, o novoj svinjskoj farmi, o roku trajanja

krompira i sličnim stvarima. Na početku klanca kotlinu je presekao tako poznati zvuk orkestra. Kontrabas je tog dana sijao i tetke su na trenutak zastale. Baraba, rekla je Druga. Idemo, Treća je stupila napred i obrisala suzu. Kući smo stigli u taktu marševa koji su se nizali jedan za drugim. Porodica je u tišini, razbacana po celom stanu, odslušala koncert do kraja. Onda je Treća briznula u plač, za njom je zajecala Druga, a Četvrta je stala između njih i zagrlila ih. Usled hodanja Nultu je spopao grč, i zato su povijenu nogu u ruke uzele teče. Žlikrofe* sa pečenjem smo pojeli u samrtnoj tišini. Potom su se tetke sa kavicama i cigaretama zatvorile u kuhinju, a teče su se prihvatile vina. U tom trenutku su se ulazna vrata otvorila bez kucanja, zvona i ostalih sranja – i po stanu se razleglo o-la-la. Lica teča su bila neopisiva. Začuli smo kako se otvaraju kuhinjska vrata. Kako vam se činilo? upitao je Otac i nasmejao se. Stan je najpre obavila mišićna tišina, a onda je planulo, istovremeno, iz svih grla. Za samo minut stari Otac je dobio u glavu stvari zbog kojih bi pre vesti o poseti sa svima zauvek prekinuo komunikaciju. Ali tada, nije. Sledećeg dana opet je bio kod nas. I, pošto je mom kućnom pritvoru bio kraj, sedeo sam u praznoj kuhinji, sam, u praznom stanu. I čekao.

* Žlikrofi – slovenačko tradicionalno jelo iz Idrije, napravljeno od testa četvrtastog oblika koje se puni krompirom. Priprema se po receptu koji je bio opisan još sredinom 19. veka, Obično se služi uz gulaš i pečenje. (*Prim. prev.*)

Mama

Crna Nona je bila lepa, ćudljiva, sujetna, beskompromisna i ohola seljanka koja je od mladosti bila ubeđena da je nešto posebno i da bi takva trebalo da bude i njena sudbina. Ta sudbina, naravno, nije bilo imanje na kojem su živeli, a još manje je to bio jednostavan, mada pošten seljak, moj praded a i njen muž, niti su to bile omorike, bukve, odroni, vlaga, pljuskovi i ostale stvari. Celog života je uzalud čekala da njeni snovi postanu stvarnost, da princeza, odnosno kraljica kako je videla sebe u ogledalu, pronađe svoje kraljevstvo. Ne samo da je čekala već je i aktivno tražila. Isprobala je sve muškarce u blizini i daljem okruženju, proveravajući da se za maskom seljaka ili rudara možda ne skriva nešto više, nekoliko puta godišnje bi se pakovala i odlazila, uvek zauvek, da bi se nakon nekoliko dana ili nedelja vraćala slomljena, razočarana i sve više besna. Što je veća bila agonija to je veća bila lakoća kojom se oduševljavala, i što se više puta zaljubljujvala to je s većom lakoćom zaboravljala, to je dublje mrzela i beskompromisno se svetila. Muškarcima koji nisu bili ono što je zahtevala od njih da budu, i njihovim porodicama. Život Crne None bio je jedno veliko razočaranje svetom koji ne može da prepozna njenu lepotu i veličinu, jedan veliki bol zbog tragične sudbine koja ju je nekim čudnim slučajem, ako ne i čitavim nizom zavera, bacila na svet u te blatnjave, seljačke

krajeve. Ostao joj je samo alkohol kojim je mogla barem delimično da blaži beskonačnu seriju razočaranja, dok je krivicu za to da se njena mašta nikako ne preliva u stvarnost svaljivala na svoju porodicu i nemilice je uništavala.

Sahranila je sve što je živelo u njenoj blizini duže vremena; od mame, oca, nakon prerane smrti pradede i dva muža, četvero dece, priča se o barem tri seljaka sa obližnjih imanja, otiske svojih prstiju ostavila je čak i na nekoliko porodica u Gradu i bogzna gde još sve ne. Dve ćerke i sin, među njima i Mamina mama, u pravi čas su otišli od kuće, mada se sin vratio i nakon punih pola godine se obesio o bukvu iza kuće. Mamina mama se, hvala bogu, nikada nije vratila. Udala se za rudara, ostala u gradu, rodila petoro dece, troje je umrlo još pre nego što su napunili godinu dana, a Mama i Tetka su preživеле. Crna Nona je bila sama svoj pakao, ponavljale su tetke u kuhinji, a njena kazna ta da nije znala a ni mogla da umre. Doživela je sto sedam godina i poslednji period provela u kući razbijenih prozora, kroz koju su se šetale životinje, a na susednim imanjima čuli su, navodno, neke neobične krike koji su bili između ljudskih i životinjskih. Tako glasi bajkoviti kraj priče o Crnoj Noni.

U početku ništa nije pokazivalo u tom pravcu, naprotiv. Kada se Prva u bolnici probudila iz kome i kada se ispostavilo da je nekim čudom preživela ne samo pad u reku već i izuzetno jak udarac u temeni deo glave, kod kuće su stvari počele da se same od sebe dovode u red. Otac se, po novom, vraćao sa posla i sa vežbi pleh orkestra pravo kući, i to sasvim trezan. Postao je mnogo topliji prema svima, nekako se smirio i povukao u sebe;

nesumnjivo, bio je to isti film koji sam trideset godina kasnije gledao na kauču, u našoj dnevnoj sobi. Male tri bi takođe učinile sve što im je Mama zadala, i još i više od toga, a da se pri tom nijednom nisu počupale ili zavrištale. Tih dana su od Mame više puta čule reči da se Prva ponovo rodila. Toliko bliske nismo bile od kada sam prestala da je dojim, rekla je Mama, a iza špijunke u kuhinji rekla je Treća. Možda je Mama počela da veruje u to da zimski susret u crkvi nije bio uzaludan. Ako ne pre, duboko u sebi je, nesumnjivo, počela da veruje da joj je molitva uslišena kada je Prva izašla iz bolnice i kada se čarolija još više nadogradila.

Promena je zaista bila neverovatna. Septembra 1953. od kuće je otišlo dete, a juna 1954. iz bolnice je izašlo žensko telo. Čerka je izašla iz kuće sa licem, a iz bolnice se vratila sasvim povijene glave. Od kuće je otišao par vragolastih, svetlucavih, neukrotivih očiju, a sada su iz duplji kroz zavoje gledale po stanu mirne, duboke, skoro hipnotične oči. Od kuće je otišao živahni devojčurak koji nije bio sposoban da sedi na miru ni deset minuta, a vratila se žena koja je po čitave dane mirno ležala u krevetu. Od kuće je otišao oštar i vrcav jezik, a nakon bolnice praktično nije govorila, uglavnom je odgovarala jednosložnim rečima i praktično je ništa nije zanimalo. Pokušam li da saberem sve, u Maminim očima je odjednom sve bilo na svom mestu, po stanu se slivao neki prostrani, okeanski mir i verovatno joj se činilo da nema te sile koja bi porodicu mogla da izbaciti iz koloseka.

Sredinom leta, kada su Prvoj skinuli zavoje sa lica i kada je gazu na temenu držala samo još mrežica, počela je jedna sasvim druga priča. Na licu, koje se Prvoj još

najmanje promenilo i postalo je samo malo punije, zaobljenije i mekše, zasijale su oči. Ne zbog veličine, boje, oblika ili lepote, već zbog neljudske mirnoće koju je Mama najpre videla kao mudrost, a na toj tački je počela da se pretvara u neljudsku hladnoću i prazninu.

Tri male su, ničim izazvane, odjednom počele da viču, vrište i lupaju vratima. Čas jedna, čas druga. Mama je iz njihovog zamuckivanja polako sastavila čudnu priču, koja je išla nekako u tom smislu da im se Prva zagleda u oči i nepomično bulji u njih toliko dugo, sve dok ne polude i sklone se. Otac nije imao pojma o čemu mu to Mama priča – i napravim li paralelu sa starim Ocem kojeg sam trideset godina kasnije gledao kraj sebe na kauču, onda zaista nije znao. Možemo samo zamisliti tu zbrku u Maminoj glavi dok posmatra Prvu kako sa stolice diktira raspoloženje u kući, kako jedno za drugim izbacuje napolje, i to ne pomerajući se i ne progovarajući ni reči. Kada je ostala sama sa Mamom u stanu, sama u ringu, u trenutku kada su se vrata poslednji put zatvorila, Prva je, naime, počela da Mamu bukvalno ignoriše. Kao da je vazduh, kao da je nema. Verovatno je sve to bilo strašno. Pogotovu ako je to shvatala kao najavu u kom pravcu se sve zajedno okreće.

U haosu koji je nastajao oko nje i u njenoj glavi, počela je da ponavlja reči doktora, kao da pokušava da objasni, opravda, možda čak i da se zaštiti od nečeg što tek dolazi i što će se tek dogoditi. Reči doktora su išle nekako u tom pravcu da je zaista pravo malo čudo to što je uopšte preživela, a još veće to što očigledno nijedna od njenih vitalnih funkcija nije bila oštećena. Nastavilo se sa upozorenjima da je potreban maksimalan oprez, jer

se posledice pri tako snažnom udarcu u temeni deo glave gde se nalazi gomila različitih moždanih centara, mogu pojaviti tek nakon nekoliko meseci ili godinu dana. I to, od smanjene motivacije, smetnji u koncentraciji, nepravilnog kontrolisanja emocija, do, recimo, gubitka straha ili empatije, a poznati su i slučajevi nekontrolisanih i iznenadnih ispada besa, te može doći i do opasnih veza između agresije i seksualnosti i gomile sličnih stvari. Bilo je jasno da se Prva tek budi i Mamu je opet počeo da obuzima strah. Otprilike u to vreme je Mama iz donje fioke u spavaćoj sobi izvukla iskrzan portret Crne None, koji je godinama ležao netaknut pod rezervnim čaršavima. Sasvim je moguće da to ima neke veze sa činjenicom da se negde u to vreme otključala prva ćelija raka u Maminjoj glavi.

Nije jasno gde je tačka Maminog suočavanja i preobrata. Tetka i susetke su joj prenosile govorkanja i Mama se polako približavala kraju puta. Pretvarati se da nije ništa i zatvarati oči više nije bilo moguće. Tetka je, na primer, videla Prvu i Oca kako se strasno ljube negde u Gradu, a susedi su znali da ispričaju još pikantnije detalje o dešavanjima iza šupe za drva i u ostalim ćoškovima.

Možda ovde ima smisla pomenuti svima nam dobro znan ljudski mehanizam koji se aktivira onda kada nam priča koju neočekivano otkrijemo smisaono i organski poveže određeno polje – a to je, obično, najmanji detalj. Odjednom sve funkcioniše, sve je logično i sasvim jasno, što za posledicu donosi naslanjanje na priču do te mere da naglasak sa logičke analize i promišljanja prelazi na iracionalno i veru. To se sasvim verovatno dogodilo i Mami sa pričom o Crnoj Noni. Svaki novi događaj,

svaki novi trač, dodatno je učvršćivao priču, odnosno dobijao svoje organsko mesto u njoj.

Septembra je Mama poludela i Oca i Prvu izbacila iz stana. Tri dana su divljali po Gradu. Otac je pio tako bestijalno kao još nikada pre, i postao prava životinja. Prva je raširila krila i zavladala ne samo Ocem, već su se u njenom prisustvu sve muške glave serijski izbezumljivale. Možda su to bili najgori dani u Maminom životu. Sedela je kod kuće, čekala bog zna šta i slušala sve groznije tračeve koji su dolazili sa svih strana.

Ko zna šta je Mama imala u glavi kada je nakon suočavanja ogrnula jaknicu i po mraku otkoračala u Grad. U Nebesima je, samog za šankom, zatekla strašno pijanog Oca, Prva nije bila sa njim. Došlo je do vike, Mama ga je grabila za košulju tako da mu se sva rasparala, Otac je zamahnuo, po svedočenjima sve zajedno je više izgledalo kao oštrije podizanje ruke nego kao udarac, ali Mama je, ipak, poletela na sto i sa stola na pod. Na rubu kolapsa, isečene usne i okrvavljenog nosa otišla je kod Tetke. Bilo je deset sati uveče. Mamu su uspela da smire tek uplakana lica njene četiri kćeri iza vrata. Ubio ju je od batina, bio je komentar Druge iza proreza na vratima naše kuhinje, u jedinoj prilici kada sam tetke čuo da pričaju o tom prizoru. Šta bi tek bilo da nije dobila tu menstruaciju, nakon kraće pauze rekla je Nulta. Bilo bi isto što je bilo, rekla je Druga. Treća je uzdahnula. Meni je bilo grozno, Četvrta je stavila tačku.

Ne znam šta da dodam. Ni u čiju odbranu, ni za čije objašnjenje. Mama je otišla kući i na kuhinjskim vratima zatekla kapi sveže krvi. Kada je otvorila vrata spavaće sobe, zatekla je Prvu bez svesti, na krevetu. Prva je,

naime, imala strašno bolne menstruacije. Dan pre i prvog dana bi od grčeva redovno padala u nesvest. Iz Mamine perspektive reproduktivni organi su verovatno bili jedina sila na ovom svetu koja je Prvu svakog meseca na jedan dan bacala na kolena. Ako je Mama, tamo kraj kreveta u spavaćoj sobi, sa sveže spoznatom činjenicom šta se zaista događa između Oca i Prve, sa odjecima Očevog udarca na raspukloj usni, sa sramotom koja je narastala poput balona iznad njene glave, sa perspektivom da pred njom leži nemoćna Crna Nona, i sa svesću da su same i bez svedoka, pomislila da ima pravo, ili možda čak i dužnost, da od te tame koja je ispuzala iz njene materice spasi svoju decu, porodicu, Oca i još ponekog, onda je to prilično ljudska stvar. A s obzirom na događaje koji su se nizali, čak i veoma moguća.

Mama je tukla samo na jedan način. Šamarima. Pokret joj je bio zarobljen u mesu – a kako je njeno meso bilo brže od pameti, svi putevi su vodili pravo ka glavi Prve. Reči lekara bile su jasne. Svaki udarac u bilo koji deo glave izuzetno je opasan, a čak i slab udarac u teme može biti sudbonosan.

Sledeća činjenica je prizor koji je sa svog prozora ugledao dežurni lekar. Nešto nakon ponoći, u dvorište ispred bolnice dvometarska prilika sa zabačenom beretkom dovezla je obložene tačke. Silueta je pripadala Ocu, a u tačkama su bez svesti ležale Mama i kći. Dole Mama, na njoj Prva. Tuča, dakle. Najpre između Prve i Mame, a potom je kući došao Otac i verovatno nije postavio nijedno pitanje. Po drugi put te večeri je Mamu udario, ovog puta prvi put pesnicom. Direktan udarac, koji ju je na mestu pokosio, pogodio je Mamino desno uho.